

Difficult beginnings of forensic psychiatry in the Russian Empire in the 18th century

Trudne początki psychiatrii sądowo-lekarskiej w Imperium Rosyjskim w XVIII stuleciu

Malwina Katarzyna Dębicka

Katedra Historii Prawa, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego

Abstract

This publication reveals the origins of forensic psychiatry in tsarist Russia during a selected historical period. The article reveals the first forensic and medical examinations of the mental state of defendants, as well as the first major legal regulations in this area. The issue of the participation of a medical expert (usually physicians) as an expert witness in court proceedings in the examination of the mental state is discussed from legal and historical, as well as historical and medical aspects.

Keywords

Russia, monastery, physician, forensic psychiatry, 18th century, Peter I the Great, Dolgauz

Streszczenie

Niniejsza publikacja ukazuje początki psychiatrii sądowo-lekarskiej w carskiej Rosji w wybranym okresie historycznym. W artykule ukazano pierwsze badania sądowo-lekarskie dotyczące badania stanu umysłowego podsądnych, a także pierwsze ważniejsze regulacje prawne w tym zakresie. Omówiono problematykę udziału eksperta medycyny (najczęściej lekarzy) jako biegłego w postępowaniu sądowym przy badaniu stanu umysłowego w aspekcie prawno-historycznym, a także historyczno-medycznym.

Słowa kluczowe

Rosja, klasztor, lekarz, psychiatria sądowa, XVIII wiek, Piotr I Wielki, Dolgauz

Introduction

Demons, monasteries, “moral decay” or “rotteness of soul”....

This article is a synthesis and analysis of the origins of forensic psychiatry in the Russian Empire in the 18th century. This paper uses three main research methods: historical and descriptive, axiological, and historical and comparative. The purpose of the publication is to provide knowledge of Russian mental state examination for legal purposes in the historical and legal, historical and medical aspect, to show interesting processes in tsarist Russia, as well as to present the first laws on the examination of the mental state of defendants.

The origins of the development of psychiatric care for the mentally ill in Russia date back to the Middle Ages [1]. In 1051, during the reign of Yaroslav the Wise, the Pechersk monastery (Kiev-Pechersk Lavra) was founded to provide care for the mentally ill, and also served as a hospital and sanitary facility [2]. Until the end of the seventeenth century, mainly monks – friars were engaged in the diagnosis of mental illnesses, which were not infrequently connected with demonic possession, magic, “decay” of the human soul (through a debauched lifestyle or lack of respect for religious principles) [3]. The mentally ill were sent to monasteries for diagnosis of mental illness, as well as to establish criminal responsibility (if the patient committed a criminal act) [4]. In situations where the clergy confirmed possession, while the behavior of the sick was described as “blasphemous” or “anti-state” – they were imprisoned with their families, persecuted or killed [4]. In the Middle Ages, such people were not infrequently subjected to torture and then burned at the stake [5]. The society identified mentally ill people with Herod, who was famous for his unparalleled cruelty – he initiated the biblical slaughter of innocents and also committed necrophilia. The Judean king suffered from mental illness, persecutory mania and numerous venereal diseases.

In 1551, the Council of a Hundred Chapters (Stogłav – *Смоглавыи Собор*), i.e. *A collection of resolutions of the Moscow Orthodox Church Council* (passed with the participation of tsar Ivan IV the Terrible and the Boyarskaya Duma) developed special provisions for helping those suffering from mental illnesses [6]. In accordance with them, the monasteries were deemed to provide care for the poor and sick (the so-called monastic care), as well as those “possessed by demons and devoid of reason,” so that they “would not be a hindrance to the healthy” (“не быть помехой для здоровых”) and “they were accepting the admonition” (“получать вразумление”) [7]. It was not until January 22, 1669 that tsar Alexei Mikhailovich Romanov legally regulated the status of mental persons in the so-called “newly enacted articles concerning cases of robbery and murder” – “Новоуказные статьи о разбойных и убийственных делах” [8]. The decree had 128 articles, and became part of the *Sobornoje Utoženije* (*The Council Code*) [9]. According to Article 79

Wstęp

Demony, klasztory, „zepsucie moralne” lub „zgnilina duszy”...

Niniejszy artykuł jest syntezą i analizą początków psychiatrii sądowo-lekarskiej w Imperium Rosyjskim w XVIII stuleciu. W niniejszej pracy zostały zastosowane trzy główne metody badawcze: historyczno-opisowa, aksjologiczna, historyczno-porównawcza. Celem publikacji jest przybliżenie wiedzy o rosyjskim badaniu stanu umysłowego dla potrzeb prawa w aspekcie historyczno-prawnym, historyczno-medycznym, ukazania interesujących procesów w carskiej Rosji, a także przedstawienie pierwszych przepisów prawa w zakresie badania stanu umysłowego podsądnych.

Początki rozwoju opieki psychiatrycznej nad osobami chorymi umysłowo w Rosji sięgają wieków średnich [1]. W 1051 roku za panowania Jarosława Mądrego założono klasztor pieczerski (ławrę Kijowsko-Pieczerską), który zapewniał opiekę osobom chorym psychicznie, a także pełnił rolę obiektu szpitalnego i sanitarnego [2]. Aż do końca XVII stulecia głównie zakonnicy – mnisi trudnili się rozpoznawaniem chorób psychicznych, które nierzadko łączono z opętaniami, magią, „zepsuciem” ludzkiej duszy (poprzez rozpustny tryb życia lub brak poszanowania zasad religijnych) [3]. Chorych umysłowo wysyłano do klasztorów celem rozpoznania choroby psychicznej, a także ustalenia odpowiedzialności karnej (jeżeli chory popełnił czyn zabroniony) [4]. W sytuacji, gdy duchowni potwierdzili opętanie, zaś zachowanie osób chorych określano jako „bluźniercze” lub „antypaństwowe” – zamykano ich wraz z rodzinami w więzieniach, prześladowano lub zabijano [4]. W wiekach średnich takie osoby nierzadko poddawano torturom, a następnie palono na stosie [5]. Społeczeństwo utożsamiało osoby chore umysłowo z Herodem, który słynął z niepospolitego okrucieństwa – zainicjował biblijną rzeź niewinnych, a także dopuszczał się nekrofilii. Judejski król cierpiał na chorobę psychiczną, manię prześladowczą oraz liczne choroby weneryczne.

W 1551 roku Sobór Stu Rozdziałów (Stogłav – *Смоглавыи Собор*), czyli *Zbiór postanowień soboru cerkiewnego* w Moskwie (uchwalony przy udziale cara Iwana IV Groźnego i Dumi Bojarskiej) opracował specjalne postanowienia w zakresie pomocy dla osób cierpiących na choroby umysłowe [6]. Zgodnie z nimi uznano, iż klasztory powinny roztaczać opiekę nad biednymi i chorymi (tzw. opiekę monastyczną), a także osobami „opętanymi przez demony i pozbawionymi rozumu”, aby „nie stanowili przeszkody dla zdrowych” („не быть помехой для здоровых”) i „przyjmowali napomnienie” („получать вразумление”) [7]. Dopiero dnia 22 stycznia 1669 roku car Aleksiej Michajłowicz Romanow uregulował prawnie status osób psychicznych w tzw. „Nowo uchwalonych artykułach dotyczące spraw rozbojów i morderstw” – „Новоуказные статьи о разбойных и убийственных делах” [8]. Dekret ten liczył 128 artykułów, a także stał się częścią *Sobornoje Utoženije* (*Kodeksu Soborowego*) [9]. Zgodnie z art. 79 wyżej wymienionego aktu

of the aforementioned act, it was stated that it was inadmissible to question mentally ill persons as witnesses, nor the mute, deaf, blind or children [10]. In addition, Article 108 of the decree exempted mentally ill people from criminal liability in cases of murder – “a demon kills, he is innocent of death” (“бесный убьет, неповинен есть смерти”) [11]. Despite the enactment of the aforementioned legislation, views on the punishment of the mentally ill in Russia in the 17th century were still inconsistent and contradictory, as evidenced by the 1671 Kleopin verdict [12]. Ivan Alekseevich Kleopin was a nobleman and impostor claiming to be the tsar Alexei Alekseevich, who fled to the lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth [13]. His traveling companions captured him and then handed him over to the authorities on August 20, 1671. During the interrogation in Torolpec, Kleopin constantly lied and changed his testimony [14]. He probably suffered from a mental illness, as a result of which his deception was not conscious [15]. At various times he pretended to be a saint, the son of boyar Stepan Ivanov or the tsarevitch Alexei [14,15]. Kleopin was executed on December 8, 1671, while a tsarist decree of December 20, 1671 imposed a penalty of confiscation of his family's property and forced deportation to Siberia. The court verdict stated that Kleopin had defamed divine icons and books, which was considered a manifestation of conspiracy with Satan. During the reign of Fyodor Alekseevich in 1677, the first law was passed regarding the right to property and possession by mentally ill persons. According to the provisions of the aforementioned regulation, alcoholics (drunkards – *пьяницы*) or fools (weak-minded, retarded, idiots – *слабоумные*) could not conduct their own business, manage their own property, and administer their inheritance [16,7]. At the same time, the law did not explicitly specify in whom the right to manage the property (including inheritance) of a mentally ill person was vested. Presumably, it was passed to the state treasury.

The participation of medical experts in court proceedings when examining the mental state of the defendant was first recorded in 1690 [4]. An examination was made in Vyazma of the mental state of a vagrant who claimed to be the son of tsar Ivan Vasilyevich (Grozny), and who also claimed to have healing powers. The psychiatric examination was performed by three qualified doctors of medicine and philosophy, who were educated at European universities and also served at the tsar's court [4]. During the conversation, the vagrant emphasized that “he has been a tsar in Moscow for about a hundred years... but he lives in heaven and goes to heaven through a hole where angels receive him” [17]. Medics declared that the man had been suffering from melancholy, a result of hypochondria and changes in the spleen [8]. The medical certificate issued by the experts resulted in abandonment of the execution and sending the delinquent to a monastery with recommendations to monitor the course of the disease, as well as pharmacological treatment. The 1690 expert opinion was the first Russian forensic psychiatric opinion involving medical experts. Interestingly, the first similar opinion was

stwierdzono, że niedopuszczalne było przesłuchiwanie w charakterze świadków osób chorych psychicznie, a także niemych, głuchych, niewidomych lub dzieci [10]. Ponadto art. 108 dekretu zwalniał osoby chore psychicznie od odpowiedzialności karnej w przypadku zabójstwa – „demon zabija, jest niewinny śmierci” („бесный убьет, неповинен есть смерти”) [11]. Mimo uchwalenia wyżej wymienionego aktu prawnego, poglądy na karanie osób chorych psychicznie w Rosji w XVII stuleciu były wciąż niespójne i sprzeczne, czego dowodem był wyrok w sprawie Kleopina z 1671 roku [12]. Iwan Aleksiejewicz Kleopin był szlachcicem, a także oszustem podającym się za carewicza Aleksieja Aleksiejewicza, który zbiegł na ziemie Rzeczypospolitej Obojga Narodów [13]. Towarzysze podróży pojмали go, a następnie wydali władzom 20 sierpnia 1671 roku. Kleopin podczas przesłuchania w Torolpcu nieustannie kłamał i zmieniał swoje zeznania [14]. Prawdopodobnie cierpiał na chorobę psychiczną, w wyniku której jego oszustwo nie było świadome [15]. W różnych okresach udawał świętego, syna bojara Stepana Iwanowa lub carewicza Aleksieja [14,15]. Kleopin został stracony 8 grudnia 1671 roku, zaś dekret carski z dnia 20 grudnia 1671 roku nałożył na jego rodzinę karę konfiskaty majątku i przymusową zsyłkę na Syberię. W wyroku sądowym podano, iż Kleopin znieśli boskie ikony i księgi, co uznano za przejaw konaszachtów z szatanem. Za panowania Fiodora Aleksiejewicza w 1677 roku uchwalono pierwszą ustawę dotyczącą prawa do majątku i posiadania przez osoby chore umysłowo. Zgodnie z postanowieniami wyżej wymienionej regulacji alkoholicy (pijacy – *пьяницы*) lub głupcy (słabo myślący, upośledzeni, idioci – *слабоумные*) nie mogli prowadzić własnej działalności gospodarczej, zarządzać własnym majątkiem, a także rozporządzać spadkiem [16,7]. Jednocześnie ustawa ta nie określiła wprost, komu przysługiwało prawo rozporządzania majątkiem (w tym spadkiem) osoby chorej psychicznie. Prawdopodobnie przechodził on na skarb państwa.

Udział ekspertów medycyny w postępowaniu sądowym przy badaniu stanu umysłowego podsądnego został odnotowany po raz pierwszy w 1690 roku [4]. W Wiaźmie dokonano badania stanu umysłowego włóczęgi, który podawał się za syna cara Iwana Wasiljewicza (Groźnego), a także twierdził, iż posiada moce uzdrawiające. Ekspertyzę psychiatryczną wykonali trzej dyplomowani doktorzy medycyny i filozofii, którzy wykształcenie zdobyli na europejskich uniwersytetach, a także służyli na carskim dworze [4]. Podczas rozmowy włóczęga podkreślał, że „był carem w Moskwie już około stu lat... ale on mieszka w niebie i idzie do nieba przez dziurę, gdzie aniołowie go przyjmują” [17]. Medycy orzekli, iż mężczyzna cierpi na melanczolię, będącą skutkiem hipochondrii i zmian w śledzionie [8]. Wystawione przez biegłych zaświadczenie lekarskie poskutkowało odstąpieniem od egzekucji i wystaniem delikwenta do klasztoru z zaleceniami monitorowania przebiegu choroby, a także leczenia farmakologicznego. Ekspertyza z 1690 roku była pierwszą rosyjską ekspertyzą z zakresu psychiatrii sądowo-lekarskiej, w której uczestniczyli eksperci medycyny. Co ciekawe, pierwszą podobną opinię wykonano na ziemiach polskich dnia 24

performed on the Polish territory on April 24, 1629 in Leszno [18]. It concerned Krystyna Poniatowska of Duchniki, who became famous for her uncommon revelations. Her prophecies interested scholars not only in Poland, but shocked all of Europe. Among other things, Poniatowska predicted the coming of a series of disasters that were to fall on the family of king Sigismund III Vasa and the entire Republic of Poland [19]. According to the protocol from 1629, among the members of the commission that assessed Poniatowska's mental state were doctors Mateusz Fechner (among others, the court medic of Sigismund III Vasa) or Michał Libavius, as well as the voivode of Bełz – Rafał Leszczyński [18,19]. It was unanimously concluded that the cause of her condition was “temporary confusion of the senses” and the trial against her was dropped, while Poniatowska herself recovered after several years.

The 18th century, an era of conflict between medicine, law and philosophy ... Peter I the Great – reformer, visionary legislator or persecutor?

In the 18th century, Western Europe and America began to pay attention to the mentally ill as those who needed special help and compassion. The Age of Enlightenment – often referred to as the age of “steam and reason,” which was characterized by a belief in the power of the human mind – forged the idea of placing the mentally ill in closed institutions to improve the patient's condition. In addition to medical scholars, lawyers also criticized the many abuses of justice related to the cruelty of punishment (mainly corporal). Forerunners of the humanitarian school opposed witchcraft trials, torture, as well as instruments of forced isolation (e.g. fetters, shackles, chains) [20]. In tsarist Russia, until the end of the 18th century, the mentally ill were mainly confined in monasteries or hospitals. The latter became widespread in the second half of the 18th century – thanks to Catherine II, who created a network of institutions for the insane on the German and Western European model [21].

Changes in legislation towards the mentally ill came during the reign of Peter I the Great, who, on the one hand, relaxed regulations towards such people, while at the same time setting himself the goal of persecuting those who feigned mental illnesses. Forensic medical opinion in tsarist Russia was largely subordinated to military purposes – this is evidenced by the appearance of the Military College Instruction (1706), the Military Charter (1716) and the Naval Charter (1720), which were regarded as the chief sources of forensic medicine in the Russian Empire. The aforementioned acts contained many important regulations in the field of forensic medical opinion – mainly forensic surgery, military medicine and rules for performing autopsies [22,23]. Regulations also appeared among them that mandated the appointment of medical experts when examining the mental state of soldiers. The Military Col-

kwietnia 1629 roku w Lesznie [18]. Dotyczyła ona Krystyny Poniatowskiej z Duchnik, która zasłynęła z niepospolitych objawień. Jej prorocтва interesowały naukowców nie tylko w Polsce, ale wstrząsnęły całą Europą. Poniatowska przewidywała między innymi nadejście szeregu klęsk, które miały spaść na rodzinę króla Zygmunta III Wazy oraz całą Rzeczpospolitą [19]. Jak wynika z protokołu z 1629 roku wśród członków komisji, która orzekła o stanie psychicznym Poniatowskiej byli lekarze Mateusz Fechner (między innymi nadworny medyk Zygmunta III Wazy) czy Michał Libawiusz, a także wojewoda bełski – Rafał Leszczyński [18,19]. Zgodnie orzeczono, iż przyczyną jej stanu jest „chwilowe pomieszanie zmysłów” i zrezygnowano z procesu przeciwko niej, zaś sama Poniatowska po kilku latach wróciła do zdrowia.

XVIII stulecie, czyli epoka konfliktu między medycyną, prawem a filozofią... Piotr I Wielki – reformator, prawodawca-wizjoner czy prześladowca?

W XVIII stuleciu w Europie Zachodniej i Ameryce zaczęto zwracać uwagę na osoby chore psychicznie, jako na te, które potrzebowały szczególnej pomocy i współczucia. Wiek Oświecenia – nazywany nierzadko wiekiem „pary i rozumu”, który charakteryzował się przekonaniem o potędze ludzkiego umysłu, wykreaował ideę umieszczania osób chorych psychicznie w zamkniętych instytucjach w celu poprawy stanu zdrowia pacjenta. Obok medyków także prawnicy krytykowali liczne nadużycia wymiaru sprawiedliwości związane z okrucieństwem kar (głównie cielesnych). Prekursorzy szkoły humanitarnej występowali przeciwko procesom o czary, torturom, a także narzędziom przymusowej izolacji (np.: okowom, kajdanom, łańcuchom) [20]. W carskiej Rosji do końca XVIII stulecia osoby chore psychicznie zamykano głównie w klasztorach lub szpitalach. Te drugie zostały rozpowszechnione w II połowie XVIII wieku – dzięki Katarzynie II, która stworzyła sieć zakładów dla obłąkanych na wzór niemiecki i zachodnioeuropejski [21].

Zmiany w prawodawstwie względem osób chorych umysłowo pojawiły się w okresie panowania Piotra I Wielkiego, który z jednej strony złagodził przepisy względem takich osób, a jednocześnie postawił sobie za cel prześladowanie tych, którzy udawali choroby umysłowe. Opiniowanie sądowo-lekarskie w carskiej Rosji było podporządkowane w dużej mierze celom wojskowym – świadczy o tym choćby pojawienie się Instrukcji Kolegium Wojskowego (1706), Karty Wojskowej (1716) i Karty Morskiej (1720), które uchodziły za naczelné źródła medycyny sądowej w Imperium Rosyjskim. Wyżej wymienione akty prawne zawierały wiele istotnych regulacji z zakresu opiniowania sądowo-lekarskiego – głównie chirurgii sądowo-lekarskiej, medycyny wojskowej oraz zasad wykonywania autopsji [22,23]. Pojawiły się wśród nich również przepisy, które nakazywały powoływanie ekspertów medycyny przy badaniu stanu umyślo-

lege Instruction of 1706 mentions the examination of the mental state of servicemen by doctors and placing them in hospitals [8]. If the experts found that the defendant still had not recovered, then he was placed in the Holy Synod of the Russian Orthodox Church. In the same year, the first psychiatric hospital was built – Kolmov Hospital (Kolmov Monastery – Колмов монастырь) near Veliky Novgorod. The building was created by the initiative of Peter I and Metropolitan Job of Novgorod, who ordered the expansion of the monastery for invalids, orphans, illegitimate children and the mentally ill [24]. The latter were placed in a specially separated refectory. Initially, Job financed the hospital facility himself, but in later years he was supported in these activities by the tsar himself [25]. In the 19th century, the Kolmov monastery served as a prison church.

The Naval Law, in Article 114, prescribed the performance of an autopsy by a physician, as well as the visual inspection of wounds sustained on the battlefield, as a result of torture, or those that resulted in death, along with the determination of their characteristics [26]. The provision also envisaged an examination of a soldier's mental state to confirm or exclude simulated illness (including mental illness) in order to avoid compulsory military service. According to provision 195 of the Military Charter, the punishment for the crime of theft was significantly reduced or waived altogether if "it was done by someone who was deprived of reason" ("умалении или полном освобождении от наказания, если кто в лишении ума воровство учинит"). Mental state examinations were usually performed by two doctors, who acted in the interests of the state and the Russian army [27]. At the same time, the experts were subject to severe punishment – the Naval Charter ordered the punishment of a doctor who was negligent in the performance of his duties to patients, and who was guided by "laziness or contempt" (Article 9) [26].

In the 1820s, forensic mental status examinations also began to enter the courtroom in civil law cases [21]. On April 6, 1722, Peter I the Great issued the so-called personal decree – "On the testimony of fools in the senate" ("О свидетельствовании дураков в Сенате"), which regulated the rules of inheritance, as well as marriage for the mentally ill [27]. According to the provisions of this decree, it was imposed on all subjects to inform the senate about mentally ill persons in every Russian family [28]. Marriage of such people was forbidden, which was related to the perception that such people were incapable of running a common household. In addition, the possibility of passing the disease on to descendants was taken into account. According to the aforementioned decree, "if, according to testimony, persons appeared who were not fit for either study or service and will not be fit in the future, they will not be allowed to marry and will not receive a coronal monument" ("и буде по свидетельству явятся таковые, которые ни в науку, ни в службу не годились и впредь не годятся, отнюдь жениться и замуж идтить не допускать и венечных памятей

wego żołnierzy. Instrukcja Kolegium Wojskowego z 1706 roku wspomina o badaniu stanu umysłowego wojskowych przez lekarzy i umieszczaniu ich w szpitalach [8]. Jeżeli biegli stwierdzili, że podsądny wciąż nie wyzdrowiał, wówczas umieszczano go w Świętym Synodzie Rosyjskiej Cerkwii Prawosławnej. W tym samym roku wybudowano pierwszy szpital psychiatryczny – szpital Kołmowski (klasztor Kołmowski – Колмов монастырь) pod Nowogrodem Wielkim. Budynek powstał z inicjatywy Piotra I i metropolity nowogrodzkiego Hioba, który nakazał rozbudowę klasztoru dla inwalidów, sierot, dzieci nieślubnych oraz chorych psychicznie [24]. Tych ostatnich umieszczano w specjalnie oddzielnym refektarzu. Początkowo Hiob sam finansował obiekt szpitalny, jednak w późniejszych latach wspierał go w tych działaniach sam car [25]. W XIX stuleciu klasztor w Kołmowie pełnił rolę kościoła więziennego.

Ustawa Morska w artykule 114 nakazywała wykonanie sekcji zwłok przez lekarza, a także oględziny ran powstałych na polu bitwy, w wyniku tortur lub tych, które skutkowały śmiercią, wraz z określeniem ich właściwości [26]. Przepis ten przewidywał również badanie stanu umysłowego żołnierza w celu potwierdzenia lub wykluczenia symulowania choroby (w tym chorób umysłowych), celem uniknięcia obowiązkowej służby wojskowej. Zgodnie z przepisem 195 Karty Wojskowej kara za przestępstwo kradzieży została znacznie zmniejszona lub zupełnie uchylona, jeżeli „czynił to ktoś, kto został pozbawiony rozumu” („умалении или полном освобождении от наказания, если кто в лишении ума воровство учинит”). Badania stanu umysłowego dokonywali najczęściej dwaj lekarze, którzy działali w interesie państwa i wojska rosyjskiego [27]. Jednocześnie biegli podlegali surowym karom – Karta Morska nakazywała ukaranie lekarza, który dopuścił się niedbalstwa przy wykonywaniu swoich obowiązków względem chorych, a także kierował się „lenistwem lub pogardą” (art. 9) [26].

W latach 20 XVIII wieku badania sądowo-lekarskie w zakresie badania stanu umysłowego zaczęły wkraczać także na salę sądową w sprawach z zakresu prawa cywilnego [21]. Dnia 6 kwietnia 1722 roku Piotr I Wielki wydał tzw. dekret osobisty – „O zeznaniach głupców w senacie” („О свидетельствовании дураков в Сенате”), który regulował zasady dziedziczenia, a także zawierania małżeństwa przez osoby chore umysłowo [27]. Zgodnie z postanowieniami tego dekretu na wszystkich poddanych nałożono obowiązek informowania senatu o osobach chorych umysłowo w każdej rosyjskiej rodzinie [28]. Małżeństwa takich osób były zakazane, co było związane z postrzeganiem takich osób jako niezdolnych do prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego. Ponadto brano pod uwagę możliwości przekazania choroby potomnym. Zgodnie z wyżej wymienionym dekretem „jeżeli według zeznań pojawiały się osoby, które nie nadawały się ani do nauki ani służby i nie nadadzą się w przyszłości, nie zostaną dopuszczone do zawarcia małżeństwa i nie otrzymają pomnika koronacyjnego” („и буде по свидетельству явятся таковые, которые ни в науку, ни в службу не годились и впредь не годятся, отнюдь жениться

не давать”), i.e. civil status documents issued by bishops, cathedral archpriests and church dignitaries on behalf of the parish priest for those wishing to marry [29]. According to the provisions of the 1722 decree, mentally ill persons belonging to the noble state could not independently manage “hereditary villages or make any arrangements in them” [29]. Ironically, the tsar’s attempt to control the mentally ill in the Empire failed in his own family – the Emperor’s first-born son, Alexei Petrovich, was the “black sheep” in the Romanov family. Peter I the Great not infrequently mocked his own son in the presence of top officials and military officers. During festive dinners in Kronstadt, in the presence of a naval lieutenant – Zakhar Mishukov – he repeatedly called the tsarevitch a “fool”. In 1718 he sentenced his son to cruel torture and then death (according to one version from the period, the battered tsarevitch received twenty-five lashes with a whip, and a few days later fifteen more, resulting in his death) [30]. Quite interestingly, on January 31, 1714, Peter I the Great signed a decree forbidding young nobles to marry without obtaining the basics of mathematical skills – knowledge of arithmetic and geometry [31]. Marriage was banned without a written certificate of graduation for young men. Henceforth, marriage was allowed only after learning the mathematical sciences and giving written permission from parents and teachers [31]. In this type of school there was rigor, discipline and a mandatory final exam. Young people were also frightened by the fact that they were watched in class by retired soldiers with whips in their hands – it was simply dangerous to break away from the lesson. The tsar did not spare those considered mentally weak – they too were forbidden to marry.

The 1722 decree was amended a year later and supplemented with criteria for assessing the mental state of witnesses, and obliged the Chief Justice to establish hospitals in place of monasteries. The 1723 decree ordered that mentally ill persons be placed in isolation in special rooms under supervision [32]. In practice, patients were still detained in monasteries. During the reign of Peter I, most of the “patients” of these institutions were members of the social lower class, while their crimes were of a political and moral nature – false testimony in court, violation of the sacrament of marriage, crimes against the emperor or physical illnesses arising from extreme malnutrition and poverty. Crimes that traditionally fell under the jurisdiction of the Church – blasphemy, sorcery, conversion from Orthodoxy to another faith – were punished even more severely. It should be remembered that during the reign of Peter I the Great, the criminal trial was reformed – previously contradictory criminal proceedings became cruel [18]. The most merciless and ingenious torture was introduced, while the death penalty was executed in public [33]. In addition, the emperor introduced the principle of right to appeal in civil and criminal cases, and established a senate, whose verdicts could not be appealed [18]. In a few cases, execution was replaced by monastic imprisonment, while those imprisoned had to endure chains on their arms and legs in complete isolation until

и замуж идтить не допускать и венечных памятей не давать”), czyli dokumentów stanu cywilnego, które wydawali biskupi, arcykapłani katedralni i dostojnicy kościelni w imieniu proboszcza dla osób pragnących zawrzeć związek małżeński [29]. Zgodnie z postanowieniami dekretu z 1722 roku osoby chore umysłowo należące do stanu szlacheckiego nie mogły samodzielnie zarządzać „wioskami dziedzicznymi lub dokonywać w nich jakichkolwiek ustaleń” [29]. Jak na ironię przystało, próba kontrolowania osób chorych umysłowo w Imperium przez cara nie powiodła się w jego własnej rodzinie – pierworodny syn Imperatora, Aleksy Piotrowicz był „czarną owcą” w rodzinie Romanowów. Piotr I Wielki nierzadko szydził z własnego syna w obecności najwyższych urzędników i wojskowych. Podczas odświętnych obiadów w Kronsztadzie, w obecności porucznika marynarki wojennej – Zachara Miszukowa niejednokrotnie nazywał carewicza „głupcem”. W 1718 roku skazał syna na okrutne tortury, a następnie śmierć (według jednej z wersji z tego okresu zmaltretowany carewicz otrzymał dwadzieścia pięć batów knutem, a kilka dni później piętnaście dalszych, co spowodowało jego zgon) [30]. Co dość interesujące, dnia 31 stycznia 1714 roku Piotr I Wielki podpisał dekret zabraniający młodym szlachcicom zawierania małżeństw bez uzyskania podstaw umiejętności matematycznych – znajomości arytmetyki i geometrii [31]. Zakazano zawierania małżeństw bez pisemnego świadectwa ukończenia szkoły dla młodych mężczyzn. Odtąd małżeństwo było dozwolone dopiero po zapoznaniu się z naukami matematycznymi, a także wydaniu pisemnej zgody rodziców i nauczycieli [31]. W tego typu szkołach obowiązywał rygor, dyscyplina i obowiązkowy egzamin końcowy. Młodzież przerażał także fakt, że podczas zajęć w klasie obserwowali ich emerytowani żołnierze z biczami w rękach – odrywanie się od lekcji było po prostu niebezpieczne. Car nie oszczędzał tych, których uważano za słabych psychicznie – im również zabroniono zawierania związków małżeńskich.

Dekret z 1722 roku został rok później nowelizowany i uzupełniony o kryteria oceny stanu psychicznego świadków, a także obowiązywał Naczelnego Sędziego do zakładania szpitali w miejscach klasztorów. Dekret z 1723 roku nakazywał umieszczanie osób chorych umysłowo w izolacji w specjalnych pomieszczeniach pod nadzorem [32]. W praktyce wciąż przetrzymywano chorych w klasztorach. W okresie panowania Piotra I większość „pacjentów” tych placówek stanowili przedstawiciele społecznej klasy niższej, zaś ich przestępstwa miały charakter polityczny i moralny – fałszywe zeznania w sądzie, naruszenie sakramentu małżeństwa, przestępstwa przeciwko cesarzowi lub choroby fizyczne powstałe w wyniku skrajnego niedożywienia i ubóstwa. Przestępstwa, które tradycyjnie należały do kompetencji Kościoła – bluźnierstwo, czary, przejście z prawostawia na inną wiarę – były karane jeszcze surowiej. Pamiętajmy, że w okresie panowania Piotra I Wielkiego proces karny został zreformowany – dotychczas kontradictoryjne postępowanie karne stało się okrutne [18]. Wprowadzono najbardziej bezlitosne i pomysłowe tortury, zaś karę śmierci wykonywano publicznie [33]. Dodatkowo imperator wprowadził instancyjność

death. Persons of a noble state could avoid such a fate – thanks to bribery. A good example of a corrupt trial in a forensic psychiatric case was the trial of Anna Karpovna Rzevskaia and Colonel Vasily Ivanovich Rzevsky in 1730 (the period of Anna Ivanovna's reign) [34]. Anna accused her husband of insanity, drunkenness, adultery, physical violence, and asked the Synod to obtain a divorce [34]. Rzevsky was placed in a prison monastery, but was released from it on his brother's sizable bail. Anna's request for a divorce was never considered, although the evidence in the case was unequivocal [35]. According to the forensic examination performed, Anna suffered such injuries as stone impact marks, crushed larynx (to the point that blood flowed from her mouth), pulled hair on her head [35]. It is worth mentioning that Peter I the Great, during a synod in 1723, issued a decree that ordered spouses to be examined by a doctor before a divorce was pronounced [36].

Classification of mental diseases in Russia in the 18th century

The placement of the mentally ill in seclusion in the first half of the 18th century was decided by the so-called Secret Office (*Тайная канцелярия*) – investigative, political and inquiry body that served as the first secret service in the history of the Russian Empire [37]. Anna Ivanovna's decree of September 6, 1735 gave the Secret Office the right to send elderly convicts and the mentally ill to monasteries [8]. In Russia – as in Western Europe in the 18th century, there were three main categories of mental illnesses distinguished – insanity (also called madness – *безумные*), astonishment (*изумленные*), melancholy (also called black illness – *меланхолия, черной болезнью*) [38,39,40]. Insanity was the highest level of mental illness. According to philosophers and doctors of the time, insanity was evidence of a complete lack of reason, which could often turn into rage (*furiosi*) and cause harm to other people [41]. In this state, the sick – insane could acquire venereal diseases, and were also characterized by “gluttonousness”, laziness, resistance to hunger, insomnia and cold [42,43]. Astonishment was mainly characterized by a lack of intelligence, while melancholy (thoughtfulness) was characterized by sadness and even delusional states. What each of these groups had in common was the so-called “darkening of the mind” [44]. At the end of the 18th century, mental illnesses began to include dementia. In 1746, the Senate asked the Medical Bureau (*Медицинскую коллегия*), the highest medical institution in Russia, to issue regulations or a manual on the diagnosis of mental illnesses [3]. The Medical Bureau, by decree of November 12, 1763, changed its name to the Medical College

postępowania w sprawach cywilnych i karnych, a także powołał senat, od którego wyroków nie przysługiwało odwołanie [18]. W nielicznych przypadkach egzekucję zastępowano więzieniem zakonnym, zaś uwięzieni musieli aż do śmierci znosić łańcuchy na rękach i nogach w całkowitej izolacji. Osoby stanu szlacheckiego mogły uniknąć takiego losu – dzięki przekupstwow. Dobrym przykładem skorumpowanego procesu w sprawie z zakresu psychiatrii sądowo-lekarskiej był proces Anny Karpownej Rzewskiej i pułkownika Wasilija Iwanowicza Rzewskiego z 1730 roku (okres panowania Anny Iwanowny) [34]. Anna oskarżyła męża o szaleństwo, pijaństwo, cudzołóstwo, przemoc fizyczną, a także zwróciła się do Synodu o uzyskanie rozwodu [34]. Rzewski został osadzony w klasztorze więziennym, jednak został z niego zwolniony za okazałą kaucją brata. Prośba Anny o rozwód nigdy nie została uwzględniona, chociaż dowody w sprawie były jednoznacznie [35]. Z wykonanej obdukcji wynikało, że Anna doznała takich obrażeń jak ślady po uderzeniach kamieniami, zmiążdżenie krtani (do tego stopnia, że z jej ust płynęła krew), wyrwane włosy na głowie [35]. Warto dodać, że Piotr I Wielki podczas synodu w 1723 roku wydał dekret, który nakazywał zbadanie małżonków przez lekarza przed orzeczeniem rozwodu [36].

Klasyfikacja chorób umysłowych w Rosji w XVIII wieku

O umieszczeniu chorych umysłowo w odosobnieniu w I połowie XVIII wieku decydowała tzw. Tajna Kancelaria (*Тайная канцелярия*) – organ śledczy, polityczno-dochodzeniowy, który pełnił rolę pierwszej tajnej służby w historii Imperium Rosyjskiego [37]. Dekret Anny Iwanowny z 6 września 1735 roku nadał Tajnej Kancelarii prawo wysyłania skazańców w podeszłym wieku oraz osoby chore umysłowo do klasztorów [8]. W Rosji – podobnie jak w Europie Zachodniej w XVIII wieku rozróżniano trzy głównie kategorie chorób psychicznych – szaleństwo (zwanę też obłąkaniem – *безумные*), zdumienie (*изумленные*), melancholię (zwaną też czarną chorobą – *меланхолия, черной болезнью*) [38,39,40]. Szaleństwo było najwyższym poziomem choroby psychicznej. Zdaniem ówczesnych filozofów i lekarzy szaleństwo świadczyło o zupełnym braku rozumu, które nierzadko mogło przerodzić się we wściekłość (*furiosi*) i wyrządzić krzywdę innym osobom [41]. W tym stanie chorzy – szaleńcy mogli nabawić się chorób wenerycznych, a także cechowała ich „żartoczność”, lenistwo, odporność na głód, bezsenność oraz zimno [42,43]. Zdumienie charakteryzowało się głównie brakiem inteligencji, zaś melancholia (zamyślenie) smutkiem, a nawet stanami urojeniowymi. Każdą z tych grup łączyło tzw. „zaciemnienie umysłu” [44]. Pod koniec XVIII wieku do chorób umysłowych zaczęto zaliczać także demencję. W 1746 roku Senat zwrócił się do Biura Lekarskiego (*Медицинскую коллегия*), czyli najwyższej instytucji medycznej w Rosji o wydanie regulaminu lub poradnika dotyczącego rozpoznawania chorób umysłowych [3]. Biuro Lekarskie dekretem z 12 listopada 1763 roku zmieniło nazwę na Collegium Medyczne [45].

[45]. Since 1716, the institution, although it changed names several times, has been the central state institution responsible for medical matters of medical police and forensic medical issues throughout the 18th century. The Medical Bureau responded that careful observation and an interview with the patient were necessary to diagnose mental illness [3]. Diagnosis of simulation of mental illness could be made only after prolonged observation of the delinquent by doctors.

German model of hospitals for the insane according to Müller's project. Catherine II's reforms

The first project that envisioned the construction of modern psychiatric hospitals was that of historiographer Müller, who separated medicine from monastic and religious care for the mentally ill [46]. The *Dolgausz* (or *Dollgausz* – from the German *Tollhaus*, meaning “psychiatric asylum”) he proposed, was a model for a stationary home for the insane, which was intended to act as a kind of sanatorium and also meet Western European standards [47]. In addition, the project creator noted that patients should be divided into separate categories – according to the degree of insanity (epileptics, melancholics, among others). The home for the mentally ill should house a doctor and a barber (feldsher, surgeon), who should provide medical assistance at any time [48]. In 1762, a decree by Peter III ordered the construction of such houses, and in the same year the first *Dolgausz* was built in Moscow [8]. It did not quite meet the requirements of the German project, as many hospitals resembled prisons, while staff subjected patients to torture. According to a Senate decree of April 20, 1762, the mentally ill were placed in special homes for the insane, while their property was put in the custody of their heirs [49]. In turn, a 1772 decree imposed an obligation on each administrative district to build hospitals, which was related to the growing number of crimes that forced administrative authorities to take measures to protect public order. A 1767 decree by Catherine II ordered residents of St. Petersburg to inform the police about mentally ill persons (“lunatics”) in their homes for registration under penalty of a fine [18]. Müller's project was not realized until after 1775, when increased construction of hospitals began, which was overseen by the Public Charity Orders (*Приказ общественного призрения*) [50]. Public Charity Orders were public institutions that were established in Russian provinces (there was one Order per province), while their main task was to manage public schools, asylums, homes for the insane, prisons [47]. In 1776, two specialized hospitals for the mentally ill were built – in Riga (then part of the Russian Empire), and in the settlement of Mieszczanskaya Sloboda (areas north of Moscow), which was mostly populated by Poles [51]. Both centers had medical staff, beds with large rooms, and a separate room for aggressive patients with iron chains, or leather belts [48]. The main methods of treatment were bloodletting (phlebotomy), attachment of leeches, pouring water, administering

Od 1716 roku instytucja ta, chociaż wielokrotnie zmieniała nazwy, była przez cały XVIII wiek centralną instytucją państwową odpowiedzialną za sprawy medyczne z zakresu policji lekarskiej oraz zagadnień kryminalistyczno-medycznych. Biuro Medyczne udzieliło odpowiedzi, iż do rozpoznania choroby psychicznej konieczna była uważna obserwacja i wywiad z pacjentem [3]. Rozpoznanie symulacji choroby umysłowej mogło nastąpić dopiero po dłuższej obserwacji delikwenta przez lekarzy.

Niemiecki model szpitali dla obłąkanych według projektu Müllera. Reformy Katarzyny II

Pierwszym projektem, który przewidywał budowę nowoczesnych szpitali psychiatrycznych był projekt historiografa Müllera, który oddzielał medycynę od opieki monastycznej i religijnej nad osobami chorymi umysłowo [46]. Zaproponowany przez niego *Dolgausz* (lub *Dollgausz* – z niemieckiego *Tollhaus*, czyli „azyl psychiatryczny”) był modelem stacjonarnego domu dla obłąkanych, który miał pełnić rolę pewnego rodzaju sanatorium, a także spełniać zachodnioeuropejskie standardy [47]. Ponadto twórca projektu zauważył, że pacjentów należy dzielić na odrębne kategorie – według stopnia szaleństwa (między innymi epileptyków, melancholików). W domu dla chorych umysłowo powinien mieszkać lekarz i barber (felczer, chirurg), którzy w każdej chwili powinni udzielić pomocy medycznej [48]. W 1762 roku dekret Piotra III nakazywał budowę takich domów, zaś w tym samym roku pierwszy *Dolgausz* powstał w Moskwie [8]. Nie do końca spełniał on wymagania niemieckiego projektu, bowiem wiele szpitali przypominało więzienia, zaś personel poddawał pacjentów torturom. Zgodnie z ukazem senackim z 20 kwietnia 1762 roku osoby chore psychicznie umieszczano w specjalnych domach dla obłąkanych, zaś ich majątki zwracano pod nadzór spadkobierców [49]. Z kolei dekret z 1772 roku narzucał na każdy okręg administracyjny obowiązek budowy szpitali, co było związane z rosnącą liczbą przestępstw, które zmusiły władze administracji do zastosowania środków w celu ochrony porządku publicznego. Dekret Katarzyny II z 1767 roku nakazywał mieszkańcom Petersburga informować policję o osobach psychicznie chorych („szaleńcach”) znajdujących się w ich domach w celu ich rejestracji pod groźbą kary grzywny [18]. Projekt Müllera został zrealizowany dopiero po 1775 roku, gdy rozpoczęto zwiększoną budowę szpitali, które nadzorowały Zakony Dobroczywności Publicznej (*Приказ общественного призрения*) [50]. Zakony Dobroczywności Publicznej były publicznymi instytucjami, które zakładano w rosyjskich prowincjach (na jedną przypadła jeden Zakon), zaś ich głównym zadaniem było zarządzanie szkołami publicznymi, przytułkami, domami dla obłąkanych, więzieniami [47]. W 1776 roku wybudowano dwa specjalistyczne szpitale dla umysłowo chorych – w Rydze (należącej ówczesnie do Imperium Rosyjskiego), a także w osadzie Mieszczanska Sloboda (tereny na północ od Moskwy), w której zamieszkiwali w większości Polacy [51]. Oba ośrodki posiadały personel medyczny, łóżka z dużymi po-

emetics and diuretics, hydrotherapy [48]. The hospital building was under the control of military guards, while the patients were under constant observation. Patients were also subjected to torture. The Obukhov Hospital, one of the first municipal hospitals in the Russian Empire, was opened in 1779. Initially, the hospital had 60 beds (including the Dolgauz facility), and was located on the estate of diplomat Artemy Petrovich Volynsky [52]. From the late 18th century to the early 19th century, aggressive patients from Obukhov Hospital were transferred to correctional homes – *Zuchthouses* (*Цыхмэзэ*) in such cities as St. Petersburg, Novorossiysk, Moscow, Kharkiv, Ufa, Vyatka.

Conclusion

Numerous Russian researchers consider the 18th century to be the beginning of forensic psychiatry in the Russian Empire – thanks largely to the legislation of Peter I the Great. However, it was not until the following century that this branch of forensic medicine developed. For the first time – by Emperor Alexander’s decree of 1801 “On the judicial failure of people in their minds and who have committed murder in this state”, the issue of the participation of a psychiatrist in criminal proceedings was regulated by law, and a decree on the abolition of torture was introduced [18]. Eleven years later, the first legal definition of an expert appeared, according to which “an expert was an educated person with knowledge in various fields of science, crafts and arts” [33]. In the 18th century, medical experts occasionally appeared in court proceedings to examine mental conditions, while the care for the mentally ill was provided by monasteries. It was not until Catherine II’s reforms and the approval of Muller’s project that medical rather than monastic care for the mentally ill achieved wider attention, and their position was established in the Russian legal system.

mieszczeniami, a także oddzielny pokój dla agresywnych pacjentów, w którym znajdowały się żelazne łańcuchy, czy skórzanne pasy [48]. Podstawowymi metodami leczenia było upuszczanie krwi (flebotomia), przystawianie pijawek, polewanie wodą, podawanie środków wymiotnych i moczopędnych, hydroterapia [48]. Gmach szpitalny znajdował się pod kontrolą straży wojskowej, zaś chorzy pod stałą obserwacją. Pacjentów również poddawano torturom. W 1779 roku otworzono Szpital Obuchowski, czyli jeden z pierwszych szpitali miejskich w Imperium Rosyjskim. Początkowo szpital liczył 60 łóżek (w tym obiekt *Dolgauz*), a także znajdował się na terenach majątku dyplomaty Artemego Pietrowicza Wołyńskiego [52]. Od końca XVIII wieku do początków XIX stulecia agresywni pacjenci ze Szpitala Obuchowskiego byli przenoszeni do domów poprawczych – *Zuchthausów* (*Цыхмэзэ*) w takich miastach jak Sankt-Petersburg, Noworosyjsk, Moskwa, Charków, Ufa, Wiatka.

Podsumowanie

Wielu rosyjskich badaczy uznaje XVIII stulecie za początek psychiatrii sądowo-lekarskiej w Imperium Rosyjskim – głównie dzięki prawodawstwu Piotra I Wielkiego, jednak dopiero kolejne stulecie rozwinęło tę gałąź medycyny sądowej. Po raz pierwszy – na mocy dekretu cesarza Aleksandra z 1801 r. „O niepowodzeniu sądowym ludziom w ich umysłach i którzy popełnili morderstwo w tym stanie” uregulowano prawnie problematykę udziału lekarza psychiatry w postępowaniu karnym, a także wprowadzono dekret o zniesieniu tortur [18]. Jedenaście lat później pojawia się pierwsze prawne określenie eksperta, zgodnie z którym „ekspertem była wykształcona osoba, posiadająca wiedzę z różnych dziedzin nauki, rzemiosła i sztuki” [33]. W XVIII wieku biegli medycyny występowali w postępowaniu sądowym przy badaniu stanu umysłowego sporadycznie, zaś opiekę nad osobami chorymi umysłowo sprawowały klasztory. Dopiero reformy Katarzyny II i zatwierdzenie projektu Mullera spowodowały szersze zainteresowanie opieką medyczną, a nie monastyczną nad osobami chorymi psychicznie, a także osadziły ich pozycję w rosyjskim systemie prawnym.

References | Piśmiennictwo

1. Дмитриевой Т. Б., Шостаковича Б. В., Ткаченко А. А., Руководство по судебной психиатрии. Медицина, Moskwa 2004: 40.
2. Nodzyńska L. Pateruk Kijowsko-Pieczerski, czyli opowieści o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993: 221.
3. Тришин Л.С., Судебная психиатрия. Изд. Гревцова, Мінск 2014: 311-313.
4. Спасенников Б.А., Пономарев С.Б., Проблема вменяемости в российском уголовном праве хvi-xix веков. Экономика и право. 2016. Т. 26, вып. 2. Вестник Удмуртского университета, Іżewsk 216: 119.
5. Воробец К., Одержимые. Женщины, ведьмы и демоны в царской России: Женщины, ведьмы и демоны в царской России. Новое литературное обозрение, Moskwa 2023: 2-41.
6. Клименко Т.В., Судебная психиатрия. Издательство Юрайт, Moskwa 2016: 217-218.
7. Юдин Т. И., Очерки истории отечественной психиатрии. Государственное Издательство Медицинской Литературы Медгиз, Moskwa 1951: 16.
8. Комаров С.А., Законодательство и правовая система дореволюционной России: Учебное пособие, Издательство: Питер, Moskwa 2004: 66-68.
9. Полное собрание законов Российской Империи. СПб., Т. 15. Типография Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии. Sankt-Petersburg 1832: 441.
10. Морозов Г.В., Лунц Д.Р., Фелинская Н.И. Основные этапы развития отечественной судебной психиатрии. Медицина, Moskwa 1976: 14.
11. Малиновский И., Лекции по истории русского права. Издательство Юрайт, Moskwa-Orpat 2019: 373.
12. Соловьев С., Чтения и рассказы по истории России в 2 ч. Часть 1. С древнейших времен до XVII века. Издательство Юрайт, Moskwa-Orpat 2018: 267.
13. Соловьев С.М., Muller A.V., The Character of Old Russia. Academic International Press, Gulf Breeze 1987: 196.
14. Longworth P. A., Tsar of All the Russias. Publisher, Secker & Warburg 1984, London 1984: 20.
15. Миронов Г.Е., История государства Российского: Хрестоматия--свидетельства, источники, мнения, XVII век. Изд-во Книжная палата, Moskwa 2000: 152.
16. Nevolin K.A., Istorii rossijskikh grazhdanskikh zakonov. ВЪ типографіи Эдуарда Праца, Sankt-Petersburg 1858: 217.
17. Датий А., Георгадзе З., Царгасова Э., Судебная психиатрия. ЛитРес, Moskwa 2022: 17.
18. Dębicka M., Początki opiniowania sądowno-lekarskiego na ziemiach polskich (do końca XVIII wieku). Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego, T. XXII. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków – Lublin – Gdańsk – Warszawa 2019: 58.
19. Krystyna Poniatowska z Duchnik, „Przyjacieli Ludu, czyli Tygodnik potrzebnych i pożytecznych wiadomości”, T. II. Nakładem i drukiem Ernesta Günthera, Leszno 1835: 87-88.
20. Ładoś S., Pozycja prawna oskarżonego z zaburzeniami psychicznymi. Wolters Kluwer, Warszawa 2013: 61.
21. Dębicka M., Opiniowanie sądowno-lekarskie a adwokatura w carskiej Rosji w XVIII stuleciu. O historii adwokatury w Polsce i na świecie. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020: 92-93.
22. Громбах С.М., Русская медицинская литература XVIII века. Изд-во Академии мед. наук СССР, Moskwa 1953: 64.
23. Хохлов В., Судебная медицина. Руководство в 3 т. Том 1 4-е изд., пер. и доп. Практическое пособие. Издательство Юрайт, Москва 2019: 67.
24. Пётр I. О сделании в городах при церквах гошпиталей для приему и содержания незаконнорождаемых детей. Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года. Т. V. Типография II отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1830: 181.
25. Зверинский В. В., Материал для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской империи, с библиографическим указателем. Directmedia, Sankt Petersburg 2013: 390.
26. 6 Книга устав морской: о всем что касаеця доброму управленію в бытности флота на морь. при Императорской Академіи Наукъ, Sankt-Petersburg 1765: 147.
27. Устав воинский. Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года. – Типография II отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, Т. V. Типография II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, Санкт-Петербург 1830: 203-204.
28. Пекелис В.Д., Твои возможности, человек. Знание, Moskwa 1986: 50.
29. Источник Полное собрание Законов Российской Империи. Т. VI. Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества, Sankt-Petersburg 1830: 643-644.
30. W. Maniecky, K. Szajnoch, Dziennik Literacki. Drukarnia E. Winiarza, Lwów 1865: 489-490.

31. Исаев И.А., История государства и права: Курс лекций. Изд-во БЕК, Москва: 1993, 116.
32. Источник Полное собрание Законов Российской Империи. Т. 7, Типография II отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, Санкт-Петербург 1830: 135.
33. Sołodov D.A., Reformy procesu karnego w Rosji: zarys historyczno-prawny. Wydawnictwo Stopka, Łomża 2015: 30.
34. Мартин А., Фальк Б., Бородин Елена Монастырь и тюрьма: Места заключения в Западной Европе и в России от Средневековья до модерна. Издательство: Новое литературное обозрение, Москва 2023: 110-112.
35. Лещенко В. Ю., Русская семья: XI-XIX вв. : монография. СПГУТД, Sankt-Petersburg 2004: 242.
36. Пашков К.А., Ромодановский П.О., Пашинян Г.А., Судебная стоматология – страницы истории. Медицинское информационное агентство, Москва 2009: 35.
37. Виноградов А. Г., Антон Де Виер – окружение и эпоха. Петр Великий: первый полицеймстер России, Sankt-Petersburg 2014: 91.
38. Нордстет И.И., Россійскій, съ нѣмецкимъ и французскимъ переводами, словарь: А-Н. Часть первая. Т. 1. Iždiveniem” tipografšika i knigoprodavca ĩ. K. Šnora, Sankt-Petersburg 1780: 351.
39. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii, Tom 11, Печатано въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, Sankt-Petersburg 1830: 630.
40. Нордстет И.И., Россійскій, съ нѣмецкимъ и французскимъ переводами, словарь: А-Н. Т. 1. Iždiveniem tipografšika i knigoprodavca ĩ. K. Šnora, Sankt Petersburg 1780: 351.
41. Nettelbladt D., Начальное основание всеобщей естественной юриспруденции, принаравленное к употреблению основания положительной юриспруденции. Печатано при Императорскомъ Московскомъ Университетъ 1770 года, Москва 1770: 202.
42. Buchan W., Полный и всеобщий домашний лѣчебник, Т. 3. Университетской Типографіи у В. Окоророва, Москва 1791: 303-305.
43. Freze A. U., Очерк судебной психологіи. Типо- и литографія К.А. Тилли, Kazań 1874: 123.
44. Шаляпин С., Плотников А. Особенности заключения умалишенных преступников в России XVII–XVIII вв. Вестник института. Преступление, наказание, исправление. Москва 2018: 27–39.
45. Кузьмич Кондратьев И., Съдая старіна Москвы: историческій обзор и полный указатель ея достопамятностей: соборов, монастырей, церквей, стѣн, дворцов, памятников, общественных зданій, мостов, площадей, улиц, слобод, урочищ, кладбищ, и проч. и проч.: с подробным историческим описаніем основанія Москвы и очерком ея замѣчательных окрестностей. И.А. Морозов, Москва 1893: 1-2.
46. Rothe von A., Geschichte der Psychiatrie in Russland, Franz Deuticke, Lepizig-Wien 1895: 32.
47. Каннабих Ю. История психиатрии. Государственное медицинское издательство, Leningrad 1928: 125.
48. Ю. Каннабах. История психиатрии. ЦТР МГП ВОС, Москва 1994: 2-30.
49. Кащенко П.П., Ближайшие задачи в деле попечения о душевнобольных, Современная психиатрия 1911: 485–513.
50. Холостова Е., История социальной работы. Учебное пособие для академического бакалавриата. Издательство Юрайт, Москва-Орпат 2017: 27.
51. Аронович О., Скорая психиатрическая помощь: для всех. Записки психиатра. СпецЛит, Sankt-Petersburg 2018: 68.
52. Голомолзин Е., Неизвестный Петербург: Удивительные места, о которых вы никогда не слышали. Остап Бендер, Москва 2013: 130-131.

Date:

date of submission | data nadesłania: **14.01.2024**
acceptance date | data akceptacji: **23.02.2024**

Corresponding author:

mgr Malwina Katarzyna Dębicka
Katedra Historii Prawa, Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Jana Bażyńskiego 6, 80-309 Gdańsk
e-mail: malwina.k.debicka@gmail.com

ORCID:

Malwina K. Dębicka: 0000-0002-2986-3817